

مقدمه

انسان فطرتاً موجودی خداجوست و کنجکاو از ویژگی‌های شاخص او به‌شمار می‌آید. بر اساس همین فطرت است که انسان در جست‌وجوی خداوند و معرفت دینی است. معرفت دینی با تفکر آغاز می‌شود و انسان در تلاشی دایم می‌کوشد شناخت جامعی به‌دست آورد و همواره آن را کامل‌تر کند. بنابراین با تکامل معرفت، باورهای دینی در انسان تثبیت خواهد شد. بر همین اساس، باورهای دینی را می‌توان شکل تکامل‌یافته معرفت دینی دانست که سبب گرایش عمیق فرد به دین می‌شود (آقایی میبدی، ۱۳۸۶). از سویی، آثار و شواهد تاریخی موجود نشان می‌دهد که بشر در زمان‌ها و مکان‌های مختلف، دینی الهی یا غیرالهی داشته است، به‌طوری‌که به نظر ساموئل کوئینگ اساساً در جهان طایفه یا جامعه‌ای بدون نیایش، باورها و آداب‌ورسوم نیست. در لابه‌لای اوراق تاریخ، لوح‌ها، کتیبه‌ها و بقایای آثار تاریخی، بشری بدون مذهب، نیایش و پرستش نمی‌توان یافت (سواری و همکاران، ۱۳۸۰). از سویی دیگر، شکی نیست که یکی از عوامل مؤثر بر رفتار و نگرش انسان‌ها در جوامع گوناگون، دین‌داری است. دین‌داری از مفاهیمی است که پژوهشگران علوم اجتماعی به آن بسیار توجه کرده‌اند. به‌عنوان مثال، هادن (۱۹۸۳) معتقد است که دین‌داری، عامل اساسی اجتماعی شدن و انسجام فکری و عملی است (نازک‌تبار و همکاران، ۱۳۸۵).

تاریخ نشان می‌دهد که در گذشته، مذهب نقشی مهم در تربیت داشته است؛ به‌طوری‌که مطالعه و تدریس کتاب‌های مذهبی هدف اصلی تحصیل شمرده می‌شده است. مؤسسات آموزشی همان مؤسسات مذهبی بوده‌اند و ارتباط نزدیکی میان مذهب و تربیت برقرار بوده است (مایر، ۱۳۷۴، ص ۴۳۱). در دوران قرون وسطا مطالب مذهبی نقشی مهم در محتوای دوره‌های آموزشی داشتند. در آن دوران، هدف اصلی آموزش مطالعه کتاب‌های مذهبی و انجام رفتار در جامعه براساس آن بود. تعلیم و تربیت کشورهای اروپایی در آن دوران، به میزان چشمگیری متأثر و زیر نفوذ مذهب قرار داشته است (مشایخی‌راد، ۱۳۷۸).

بررسی تاریخ آموزش و پرورش ایران نیز نشان می‌دهد که آموزش دینی همواره جزئی از برنامه آموزش و پرورش رسمی بوده است و در کنار آموزش خواندن، نوشتن و حساب کردن، خواندن قرآن و آموزه‌های دینی و اخلاقی سفارش شده است. با رواج آموزش و پرورش به سبک اروپایی نیز این روند قطع نشد، حتی در دوره حکومت پهلوی نیز آموزش دینی در برنامه مدارس وجود داشته است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی سرمایه‌گذاری بزرگی در جهت اجرای طرح‌های تربیت دینی در نظام آموزش و پرورش رسمی کشورمان شکل گرفته است، اما کماکان این موضوع از دشواری‌های اساسی نظام آموزش و پرورش کشور ماست (آقایی میبدی، ۱۳۸۶).

عوامل مؤثر بر گرایش دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه

شهرستان صدوق (یزد) به انجام فرایض دینی

احمد زندوانیان نایینی* / محبوبه دهقانی اشکذری** / راضیه طیبی***

چکیده

پژوهش پیش‌رو به بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهرستان صدوق به انجام فرایض دینی در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ می‌پردازد.

این پژوهش از لحاظ هدف، تحقیقی - کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها، توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش شامل همه ۴۶۷ دانش‌آموز دختر دوره متوسطه شهرستان صدوق بود که از این تعداد دویست نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته با صد سؤال است. در تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها از آزمون «T» برای یک‌نمونه و «رگرسیون چندگانه» استفاده شد.

نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که همه چهار عامل خانواده، مدرسه، دوستان، آشنایان و رسانه‌ها در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی نقش معناداری دارند. نتایج تحلیل «رگرسیون چندگانه» نشان می‌دهد که دو متغیر مستقل رسانه و خانواده می‌توانند ۳۱/۶ درصد واریانس رفتار دینی را پیش‌بینی و تبیین کنند.

کلیدواژه‌ها: فرایض دینی، خانواده، مدرسه، دوستان و آشنایان، رسانه‌ها، دوره متوسطه.

azand2000@yahoo.com
 attar_681@yahoo.com
 razieh2026@yahoo.com

* عضو هیئت علمی دانشگاه یزد
 ** دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی
 *** کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی

دریافت: ۱۳۹۱/۸/۲۱ - پذیرش: ۱۳۹۱/۱۲/۱۵

از این رو، با توجه به اینکه درصد چشمگیری از جمعیت دانش‌آموزان در دوره متوسطه حاضرند و نیمی از آنان را دختران تشکیل می‌دهند، توجه به کم و کیف تعلیم و تربیت دینی دانش‌آموزان دختر ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. امام خمینی علیه السلام درباره اهمیت تربیت درست دختران و زنان می‌فرماید:

بانوان محترم، مسئولید همه؛ مسئولیم همه. شما مسئولید که در دامن‌های خودتان اولاد متقی بار بیاورید، تربیت کنید، به جامعه تحویل بدهید... مسئولیت دارید نسبت به فرزندان خود، مسئولیت دارید نسبت به کشور خودتان و شما می‌توانید بچه‌هایی تربیت کنید که یک کشور را آباد کنند. شما هم خود حافظ باید باشید و هم نگهبان تربیت کنید. شما می‌توانید بچه‌هایی را تربیت کنید که حفاظت از انبیاء بکنند؛ حفاظت از آمال انبیاء بکنند. خانه‌های شما باید خانه تربیت اولاد باشد. منزل علماست منزل شما، و منزل تربیت علمی، تربیت دینی، تهذیب اخلاق. توجه به سرنوشت اینها برعهده مادرهاست (مؤسسه فرهنگی قدر ولایت، ۱۳۸۷).

پیشینه تحقیق

مطالعات متعددی وجود دارد که تأثیر مثبت مذهب را در حوزه‌های مختلف زندگی بشر، از جمله قدرت روبه‌رو شدن با موقعیت‌های پراسترس اجتماعی، سازگارشدن با شرایطی مثل از دست دادن فرد محبوب خود و یا ناپایداری زندگی خانوادگی نشان می‌دهد. این واقعیت که بهره‌مندی از سطح بالایی تعهد مذهبی می‌تواند این آثار مثبت را در پی داشته باشد ممکن است به این حدس و گمان بیانجامد که تعهد مذهبی بالا در دانشجویان و دانش‌آموزان، در وضعیت تحصیلی آنان آثار مثبتی خواهد داشت (جی نس، ۲۰۰۳، ص ۴۵).

روان‌شناسان تربیتی و جامعه‌شناسان بر این باورند که مذهب، خواه به صورت دین‌داری شخصی و خواه به پشتوانه حضور در مدارس مذهبی، به‌طور واضح در غلبه بر مشکلات منحصر به فردی که جوانان و نوجوانان با آنها روبه‌رویند، به ایشان یاری می‌رساند و همین امر منجر به موفقیت‌های تحصیلی و اجتماعی آنان می‌شود (همان).

براتی (۱۳۷۵، ص ۱۰۸) درباره بررسی عوامل مؤثر بر تربیت دینی فرزندان چند عامل را دریافت:

الف) والدین مهم‌ترین و اصلی‌ترین عامل تربیت دینی فرزندان شمرده شوند؛

ب) معلمان و عوامل مدرسه نیز پس از والدین مهم‌ترین عامل تربیت دینی محسوب می‌گردند؛

ج) رسانه‌ها و دوستان نیز می‌توانند نقشی مهم در باورهای دینی داشته باشند.

تحقیق امراللهی (۱۳۷۹، ص ۱۰۸) درباره نقش والدین در تربیت مذهبی فرزندان نشان داد که والدین به سبب ارتباط مستقیم با فرزندان، اصلی‌ترین نقش را در تربیت دینی فرزندان بر عهده دارند؛

از این رو، وقتی که والدین با مهربانی و محبت با فرزندان رفتار می‌کنند فرزندان به والدین وابستگی می‌یابند و با الگوبرداری فرزندان از والدین می‌توان تربیت مذهبی را بهتر انجام داد.

تحقیق سعیدی (۱۳۸۰، ص ۱۰۸) در زمینه نقش مدرسه در تربیت مذهبی دانش‌آموزان نشان داد:

الف) معلمان با رفتار خود بهترین الگو بخصوص برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی‌اند و مهم‌ترین نقش را در تربیت مذهبی دانش‌آموزان بر عهده دارند؛

ب) مدیران پس از معلمان می‌توانند نقشی مهم در تربیت مذهبی دانش‌آموزان بر عهده داشته باشند؛
ج) معلمان پرورشی نیز با برگزاری مراسم مذهبی می‌توانند نقشی مهم در تربیت مذهبی دانش‌آموزان مدرسه داشته باشند.

نتایج پژوهش آقای میبیدی (۱۳۸۶) درباره عوامل مؤثر در رشد و تثبیت باورهای دینی دانش‌آموزان سال سوم دوره متوسطه شهرستان اردکان نشان می‌دهد:

الف) والدین عمده‌ترین نقش را در ایجاد و تقویت باورها و اعتقادات مذهبی فرزندان بر عهده داشته، با رفتارهای مناسب خود می‌توانند الگوهای مذهبی مناسبی برای فرزندان باشند؛

ب) معلمان و مدیران و مربیان پرورشی نقشی مهم در رشد و تقویت باورهای دینی دانش‌آموزان داشته، می‌توانند با رفتارهای مناسب خود و همچنین اتخاذ برنامه‌های دینی جذاب در مدارس نقش خود را به خوبی ایفا کنند؛

ج) آشنایان و دوستان می‌توانند در تقویت و رشد باورهای دینی نقشی مهم داشته باشند. آشنایان به سبب رفتار مناسب و الگودهی و دوستان نیز در قالب گروه می‌توانند باورهای دینی را تقویت و رشد دهند؛

د) رسانه‌ها با برنامه‌های خود می‌توانند نقشی مهم در ترویج فرهنگ اسلامی و همچنین تقویت و رشد باورهای دینی نوجوانان و جوانان ایفا کنند؛

ه) یافته‌ها درباره جنسیت نشان داد از میان چهار عامل خانواده، مدرسه، آشنایان و دوستان و رسانه‌ها، فقط در عامل مدرسه میان نظریه‌های دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری بود و دانش‌آموزان پسر اعتقاد بیشتری به تأثیر مدرسه در تثبیت باورهای دینی خود داشته‌اند.

تحقیق باقری رنانی و لائی (۱۳۸۸) درباره نقش آموزه‌های تلویزیون در ایجاد و تقویت گرایش‌های دینی دانشجویان در قالب پنج مؤلفه رعایت ارزش‌های اخلاقی، رعایت اصول دینی، رعایت احکام دینی، مقابله با جهل و خرافات، مقابله با تعصبات مذهبی نشان داد که نقش آموزه‌های تلویزیون در

رعایت ارزش‌های اخلاقی با میانگین ۲/۱۶، رعایت احکام دینی با میانگین ۱/۹۱، تقابل با تعصبات مذهبی با میانگین ۱/۸۰ و تقابل با جهل و خرافات با میانگین ۱/۳۸ با اطمینان ۹۵ درصد کمتر از سطح متوسط بود و درباره رعایت اصول دینی با میانگین ۲/۶۶ بیشتر از سطح متوسط بوده است. همچنین درباره نقش آموزه‌های تلویزیون در تقویت گرایش‌های دینی، متغیرهای تأهل، جنسیت، میزان تحصیلات، میزان تحصیلات پدر و مادر تأثیری نداشتند. نتایج نشان داد که این آموزه‌ها فقط درباره رعایت اصول دینی در دانشجوین مؤثر بوده است و درباره مؤلفه‌های تقابل با تعصبات مذهبی، رعایت ارزش‌های اخلاقی، رعایت احکام دینی و تقابل با جهل و خرافات مؤثر نبوده است.

مارکیدز (Markids) نشان داد که یکی از عوامل مؤثر بر خشنودی زندگی در افراد بزرگسال، حضور در کلیسا و پرداختن به عبادت است. پولوما (Poloma) و پنولتون (Penotton) در مطالعه خود نشان دادند که بهترین عامل تأمین‌کننده سلامت روانی افراد، پرداختن به عبادت است (به‌نقل از سواری و همکاران، ۱۳۸۰). کوهرنیک (Kouhernic) در پژوهش «مناجات، واقعیت دیده و ناشنیده» اظهار می‌دارد که مناجات نوعی روش ایدئال برای تداوم زندگی شمرده می‌شود و گفت‌وگو با خداوند در نهایت به لذت، رضایت، پذیرش و تجلی نفس منجر خواهد شد.

لویس و تایلور در پژوهش خود با عنوان «تفاوت‌های سنی در الگوها و همبستگی آن با فراوانی عبادت و نیایش بر روی ۱۴۸۱ زن و مرد سنین مختلف» دریافتند که عبادت و نیایش غالباً در همه گروه‌های سنی صورت می‌گیرد، اما در مردان بزرگسال آمریکایی که آفریقایی‌تبارند در مقایسه با مردان آمریکایی سفیدپوست بیشتر دیده می‌شود. همچنین تحلیل آماری میان عبادت و نیایش با رفتار احسان، اعتقاد و تجارب مذهبی گروه‌های سنی ارتباط معناداری را نشان می‌دهد (به‌نقل از بشلیده و همکاران، ۱۳۸۲).

مونی (Mooney) (۲۰۱۰، ص ۱۹۷) در پژوهش «مذهب، نمرات دانشگاهی و رضایت در دانشجوین دانشگاه‌های الیت»، با بررسی ۳۹۲۴ دانشجو در ۲۸ دانشگاه آمریکا دریافت که دین‌داری سبب افزایش ساعات مطالعه دانشجوین و کاهش شرکت در مهمانی‌های شبانه می‌شود. پارک (۲۰۰۱، ص ۳۶۱) در پژوهشی نشان داد که دین‌داری جوانان رابطه مثبت و معناداری با موفقیت تحصیلی دارد. پژوهش استوارد و جو (۱۹۹۸، ص ۳) درباره ۱۲۱ دانشجو نشان داد که روحیه مذهبی به‌صورت چشمگیری با سلامت روان و سازگاری رابطه دارد؛ افرادی که خود را بیش از همه مذهبی می‌دانند از دیگران سازگارترند و بالاترین عملکرد تحصیلی را دارند. کویوبیک دریافت که در دانش‌آموزان دبیرستانی مسیحی همبستگی مثبتی میان درجه تعهدات مذهبی و دستاورد تحصیلی هست (به‌نقل از جی‌نس،

۲۰۰۳، ص ۴۵). لاین (۲۰۰۵، ص ۳) در پژوهش «ارتباط میان دین‌داری فردی و عملکرد تحصیلی در دانشجوین» دریافت که میان دین‌داری فردی، برای نمونه دعا خواندن، با عملکرد تحصیلی رابطه‌ای قوی وجود دارد؛ و سرانجام کالر در پژوهشی دریافت دانش‌آموزان روستایی که در فعالیت‌های کلیسا مشارکت می‌کردند نمرات بهتری در مدرسه داشتند. این مطالعه نشان داد که شرکت در فعالیت‌های کلیسا، نه تنها منجر به بهبود پیشرفت تحصیلی می‌شود، بلکه سبب ارتقای صلاحیت اجتماعی و ادراک خود می‌شود (به‌نقل از شوبمهل، کوبلوتی، وانورنیوم، ۲۰۰۹، ص ۵۰۰).

روشن‌شناسی تحقیق

هدف کلی این پژوهش، بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهرستان صدوق برای انجام فرایض دینی در سال تحصیلی ۸۹ - ۱۳۸۸ است. برای دستیابی به هدف کلی، فرضیه‌ها و پرسش‌های پژوهش تدوین گردید:

۱. عامل خانواده در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی نقش دارد؛
۲. عامل مدرسه در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی نقش دارد؛
۳. عامل آشنایان و دوستان در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی نقش دارد؛
۴. عامل رسانه‌ها در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی نقش دارد؛
۵. تاجه‌میزان دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی (رفتار دینی) پایبند هستند؟
۶. هر یک از عوامل خانواده، مدرسه، دوستان و آشنایان و رسانه‌ها تا چه میزان می‌توانند رفتار دینی را پیش‌بینی کنند؟

۷. چگونه می‌توان با رعایت ملاحظات محتوایی و روان‌سنجی، تعداد سؤالات پرسشنامه را کاهش داد؟
جامعه آماری این پژوهش شامل همه دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهرستان صدوق بود (۴۶۷ نفر) که از این شمار ۲۰۰ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب انتخاب شدند. ابزار پژوهش، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته با صد سؤال است. برای تجزیه و تحلیل سؤالات و فرضیه‌های یک تا پنج از آزمون «T» برای یک‌نمونه و برای سؤال شش از «رگرسیون چندگانه» استفاده شد. برای محاسبه پایایی پرسشنامه از «روش آلفای کرونباخ» استفاده شد که مقدار آلفا ۰/۸۵۹ است. از آنجاکه برای تهیه سؤال‌های پرسشنامه از آرای کارشناسان (استادان دانشگاهی و حوزوی) به‌صورت حضوری استفاده شده است؛ محققان پس از تدوین گویه‌ها (سؤالات) درباره مرتبط بودن آن با حوزه‌های دینی به نظرخواهی از کارشناسان پرداختند. درضمن آثار مکتوب و منابع متعدد دینی هجده استاد حوزه و

دانشگاه که در پیوست نیز آمده است (جدول ۲۰)، مطالعه شده و بر اساس آن سؤالات پرسشنامه تدوین شده است؛ از این رو پرسشنامه محقق ساخته روایی محتوایی است.

برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه صد سؤالی با طیف «لیکرت» استفاده شد که در مقابل هر سؤال پنج گزینه همیشه، اغلب، گاهی اوقات، به ندرت و هرگز قرار گرفته که به ترتیب به گزینه‌ها ارزش عددی صفر تا چهار تعلق گرفت.

گفتنی است که نمره گذاری سؤالات ۳۴، ۴۰، ۵۶، ۶۴، ۶۵، ۷۷، ۷۸ و ۹۷ فرایندی معکوس دارند. برای کاربردی تر کردن یافته‌های توصیفی، ملاک ارزیابی وضعیت برای گویه‌ها تعریف شده است، بدین صورت که میانگین کمتر از دو نشان دهنده وضعیت نامطلوب، میانگین ۲ تا ۲/۹۹ نشان دهنده وضعیت نسبتاً مطلوب و میانگین سه تا چهار نشان دهنده وضعیت مطلوب است. به این ترتیب، با قرار دادن گزینه ملاک ارزیابی در جداول شماره‌های یک تا پنج وضعیت هر سؤال با توجه به ملاک ارزیابی مشخص شده است.

از آنجایی که پژوهش حاضر در پی بررسی میزان گرایش دانش آموزان به انجام فرایض دینی و نقش چهار عامل خانواده، مدرسه، دوستان و آشنایان و رسانه‌ها بر متغیر وابسته گرایش به انجام فرایض دینی و رفتار دینی است، به طراحی سؤالاتی زمینه اصول دین، فروع دین، واجبات و مستحبات در چارچوب چهار عامل مزبور پرداخته است. بنابراین در جداول آتی، ستونی به نام حوزه دینی وجود دارد که در آن مشخص شد که هر سؤال مختص به کدام حوزه دینی است.

یافته‌های توصیفی تحقیق

همان‌طور که در جدول (۱) مشخص است، از هجده سؤال مربوط به عامل خانواده، در هشت سؤال وضعیت مطلوب، در پنج سؤال نسبتاً مطلوب و در پنج سؤال نامطلوب است. نتایج پذیرفتنی است، اما برای بهبود سؤال‌های نامطلوب باید تدابیری اندیشید. بهره‌گیری از اجبار از طرف والدین و مدرسه برای رعایت حجاب، کم توجهی به نماز جمعه در خانواده، کم توجهی به محاسبه اعمال و کم توجهی به اصل معاد در گفت‌وگوهای خانوادگی، موارد ضعف خانواده‌ها در تربیت دینی‌اند.

همان‌طور که در جدول (۲) مشخص است از چهارده سؤال عامل مدرسه، در دو سؤال وضعیت مطلوب، در شش سؤال نسبتاً مطلوب و در شش سؤال نامطلوب است. به‌طور مشخص براساس نظر دانش‌آموزان، معلمان و عوامل مدرسه به مسئله شرکت در نماز جماعت مدرسه اهمیتی نمی‌دهند؛ نه تنها خود در نماز جماعت شرکت نمی‌کنند، بلکه گاهی برنامه‌های آنان سبب شرکت نکردن دانش‌آموزان در نماز جماعت نیز می‌شود (سؤالات ۳۹، ۴۰ و ۴۱).

از سویی، رفتار آنان باعث می‌شود که دانش‌آموزان به‌جای راست‌گویی مسیر دروغ‌گویی را پیش

گیرند (سؤال ۷۹). مواردی از این دست نشان دهنده آن است که وضعیت عامل مدرسه چندان رضایت‌بخش نیست و نتوانسته آن‌گونه که باید الگوی عملی خوبی برای دختران جوان ما باشد.

همان‌طور که در جدول (۳) مشخص است از نوزده سؤال مربوط به عامل آشنایان و دوستان، در هفت سؤال وضعیت مطلوب، در هفت سؤال نسبتاً مطلوب و در پنج سؤال نامطلوب است. گرچه نتایج پذیرفتنی است، متأسفانه مواردی مانند بدگویی و غیبت دیگران در جمع‌های خودمانی یکی از نقاط ضعف بسیار شایع است که باید راه‌های درمانی برای آن اندیشیده شود.

همان‌طور که در جدول (۴) مشخص است از ۲۲ سؤال مربوط به عامل رسانه، در شش سؤال وضعیت مطلوب، در سیزده سؤال نسبتاً مطلوب و در سه سؤال نامطلوب است. به‌طور کلی، نقش رسانه‌ها نسبتاً مطلوب ارزیابی می‌شود؛ یعنی رسانه‌ها توانسته‌اند نقش خود را در حد متوسط سودمند و مؤثر ایفا کنند. رسانه‌های ملی بخصوص بر نقش خود در تربیت دینی و تقویت ارزش‌ها واقف‌اند. رسانه‌ها علاوه بر اینکه ابزاری برای سرگرمی و تفریح مردم‌اند، ابزاری برای آموزش و پرورش، فکر و اندیشه، تحول و تکامل جامعه بوده و از این حیث نقشی مهم در تعلیم و تربیت مردم بخصوص نسل جوان دارند.

همان‌طور که در جدول (۵) مشخص است از ۲۷ سؤال مربوط به رفتار دینی، در هجده سؤال وضعیت مطلوب، در هشت سؤال نسبتاً مطلوب و در یک سؤال نامطلوب می‌باشد (متغیر وابسته).

به‌طور کلی، می‌توان وضعیت انجام دادن رفتار دینی و اخلاقی دانش‌آموزان را مطلوب ارزیابی کرد؛ یعنی در حد بسیار بالایی دانش‌آموزان دختر فرایض و رفتار دینی‌شان را انجام می‌دهند.

جدول (شماره ۱): سؤالات مربوط به عامل خانواده (۱۸ سؤال)

سؤال	گویه	میانگین	ملاک	حوزه دینی
۲	دیدگاه پدر و مادر مرا معتقد به اصل توحید کرده است.	۳.۲۵	مطلوب	اصول- توحید
۳	نوع تربیت خانوادگی ما چنین است که هنگام شروع خوردن غذا، بسم الله الرحمن الرحیم می‌گوییم.	۳.۰۳	مطلوب	اصول- توحید
۱۱	به سفارش خانواده، اغلب شب‌ها اعمال و کردارم را محاسبه می‌کنم.	۱.۷۴	نامطلوب	اصول- معاد
۱۲	به اتفاق خانواده درباره اصل معاد و مسائل مربوط به مرگ و حساب روز قیامت بحث و گفت‌وگو می‌کنیم.	۱.۷۰	نامطلوب	اصول- معاد
۱۹	من در خانواده‌ای بزرگ شده‌ام که پدر و مادرم قرآن تلاوت می‌کنند.	۳.۰۲	مطلوب	اصول- نبوت
۳۷	والدینم نمازهای یومیه خود را می‌خوانند.	۳.۲۹	مطلوب	فروع - نماز
۳۸	به اتفاق مادر، خواهر و یا دوستم در نماز جمعه شرکت می‌کنم.	۱.۶۳	نامطلوب	فروع - نماز
۴۷	من روزه‌های هر سال ماه رمضان را به اتفاق والدینم می‌گیرم.	۳.۶۰	مطلوب	فروع - روزه
۶۲	خانواده‌ام مرا به رعایت حجاب سفارش می‌کنند.	۳.۵۲	مطلوب	واجبات- حجاب
۶۴	واکتش والدینم در برابر من مواقعی که حجاب را رعایت نمی‌کنم، نصیحت و تنبیه بدنی است.	۱.۷۵	نامطلوب	واجبات- حجاب
۶۵	به اجبار والدین یا به اجبار از طرف مدرسه جادر را می‌پوشم.	۱.۰۲	نامطلوب	واجبات- حجاب
۶۶	من گاه دست و صورت پدر و مادرم را می‌پوشم.	۲.۲۲	نسبتاً مطلوب	واجبات- احسان به والدین
۶۷	حرف زور پدر و مادرم را نمی‌پذیرم.	۲.۳۲	نسبتاً مطلوب	واجبات- احسان به والدین
۶۸	به توصیه‌های پدر و مادرم به امر تحصیل توجه دارم.	۳.۰۹	مطلوب	واجب- احسان به والدین
۷۲	دوستی با کسی را که والدینم او را طرد می‌کنند، نمی‌پسندم.	۲.۵۶	نسبتاً مطلوب	واجبات- احسان به والدین
۷۷	والدینم نسبت به دروغ‌گویی من اهمیت نمی‌دهند.	۲.۸۶	نسبتاً مطلوب	واجبات- دروغ
۹۱	نوع تربیت خانوادگی ما به گونه‌ای است که حق همسایه را رعایت می‌کنم.	۳.۳۹	مطلوب	واجبات- حق همسایه
۹۸	گاه که والدینم به غیبت و بدگویی از کسی می‌پردازند به آنان گوشزد می‌کنم.	۲.۸۵	نسبتاً مطلوب	واجبات- غیبت

جدول (شماره ۲): سؤالات مربوط به عامل مدرسه (۱۴ سؤال)

سؤال در بر سئنامه	گویه	میانگین	ملاک ارزیابی	حوزه دینی
۴	معلمان ما را به توسل و توکل به خداوند در همه امور سفارش می کنند.	۲.۶۷	نسبتاً مطلوب	اصول - توحید
۱۳	کتاب های درسی دین و زندگی و ادبیات به مسئله معاد می پردازند.	۲.۹۰	نسبتاً مطلوب	اصول - معاد
۲۰	کتاب دین و زندگی ما محتوایی درباره نبوت دارد.	۲.۸۴	نسبتاً مطلوب	اصول - نبوت
۲۱	همان طور که در سالروز تولد حضرت محمد(ص) در مدرسه جشنی برپاست در ایام کریسمس و تولد حضرت عیسی (ع) نیز معلم یا مدیر پر ایمان سخنرانی می کند.	۱.۰۹	نامطلوب	اصول - نبوت
۲۶	در مدرسه ما ایام شهادت امام حسین(ع) و دیگر ائمه (علیهم السلام) یا روزه های سیاه نصب می شود.	۳.۴۸	مطلوب	اصول - امامت
۲۷	در ایام ولادت یا شهادت ائمه (علیهم السلام) در مدرسه ما مراسمی هر چند کوتاه برپا می شود.	۲.۸۱	نسبتاً مطلوب	اصول - امامت
۲۸	هر هفته دعای توسل و زیارت عاشورا را در مدرسه می خوانیم.	۳.۱۳	مطلوب	اصول - امامت
۳۹	معلمان در مراسم نماز جماعت مدرسه شرکت می کنند.	۱.۴۸	نامطلوب	فروع - نماز
۴۰	تراکم درسی یا تداخل ساعت کلاس یا ساعت نماز جماعت باعث شرکت نکردن من در نماز جماعت می شود.	۱.۶۸	نامطلوب	فروع - نماز
۴۱	شرایط محیط مدرسه به گونه ای مهیاست که باعث اشتیاق من به شرکت در نماز جماعت می شود.	۱.۹۶	نامطلوب	فروع - نماز
۶۹	انجام تکالیف درسی را بر انجام فرامین والدین ترجیح می دهم.	۱.۹۸	نامطلوب	واجب- احسان به والدین
۷۰	معلمان من احترام به والدین را گوشزد می کنند.	۲.۵۹	نسبتاً مطلوب	واجب - احسان به والدین
۷۱	از نظر مدیر مدرسه ما، انجام تکالیف درسی بر فرامین والدین ارجحیت دارد.	۲.۰۵	نسبتاً مطلوب	واجب- احسان به والدین
۷۹	گاه رفتار معلمان به گونه ای است که دروغ را بر صداقت ترجیح می دهم.	۱.۸۴	نامطلوب	واجبات- دروغ

جدول (شماره ۳): سؤالات مربوط به عامل آشنایان و دوستان (۱۹ سؤال)

سؤال	گویه	میانگین	ملاک ارزیابی	حوزه دینی
۶	هم نشینی یا برخی دوستانم مرا به یاد خدا می اندازد.	۲.۳۳	نسبتاً مطلوب	اصول - توحید
۱۴	مرگ یکی از دوستان و آشنایان و خوششان من را متوجه مسئله مرگ و حسابرسی می کند.	۳.۰۵	مطلوب	اصول - معاد
۱۵	مشاهده برخی اعمال نیک یا بد دوستان یا خوششان و همسایگان مرا متوجه مسئله حساب روز قیامت می کند.	۲.۷۳	نسبتاً مطلوب	اصول - معاد
۱۶	روحانیان در سخنرانی ها به اصل معاد می پردازند.	۲.۵۸	نسبتاً مطلوب	اصول - معاد
۲۹	خوششان و همسایگان ما در ایام خاص نذری دارند.	۲.۸۱	نسبتاً مطلوب	اصول - امامت
۴۲	دوستان نزدیک من نماز خود را به موقف و اول وقت می خوانند.	۲.۷۸	نسبتاً مطلوب	فروع - نماز
۴۳	دلیل عمده علاقه من به دین این است که فعالیت های مساجد مطابق فعالیت های اجتماعی من است.	۲.۲۴	نسبتاً مطلوب	فروع - نماز
۴۴	توصیه دوستانم باعث شرکت من در نماز جماعت و نماز جمعه می شود.	۱.۹۹	نامطلوب	فروع - نماز
۴۸	همه دوستان من در ماه رمضان روزه دارند.	۳.۳۷	مطلوب	فروع - روزه
۵۰	من در ایام اعتکاف برای روزه داری به مسجد می روم.	۱.۸۱	نامطلوب	فروع - روزه
۵۱	در ماه مبارک رمضان به اتفاق همسایگان یا خانواده مراسم ختم قرآن برگزار می کنیم.	۳.۰۴	مطلوب	فروع - روزه
۵۸	خواندن زیارت عاشورا چون نشانی از وظیفه توبه و تبری است کار معمول من و دوستانم است.	۳.۱۴	مطلوب	فروع - توبه و تبری
۶۳	دوستان من مقید به پوشیدن حادر و رعایت حجاب اند.	۳.۳۰	مطلوب	واجبات - حجاب
۷۳	دوستانم را خود انتخاب می کنم یا معیارهای خود نه یا معیارهای والدینم.	۲.۸۱	نسبتاً مطلوب	واجبات - احسان به والدین
۷۴	به اتفاق دوستانم برای تهیه کادوی روز مادر یا روز پدر برنامه ریزی می کنم.	۱.۸۱	نامطلوب	واجبات - احسان به والدین
۸۱	دوستان و آشنایان، صداقت من را می پذیرند.	۳.۱۲	مطلوب	واجبات - دروغ
۹۷	دوستانم زمانی که به بدگویی کسی می پردازم بی تفاوت اند.	۱.۷۷	نامطلوب	واجبات - غیبت
۹۹	به جای اینکه دید دیگران را درباره کسی تخریب کنم سکوت را ترجیح می دهم.	۳.۰۴	مطلوب	واجبات - غیبت
۱۰۰	در مجالس مهمانی دوستان یا خوششان درباره دیگران غیبت می کنم.	۱.۰۹	نامطلوب	واجبات - غیبت

جدول (شماره ۴): سؤالات مربوط به عامل رسانه (۲۲ سؤال)

سؤال	گویه	میانگین	ملاک ارزیابی	حوزه دینی
۵	انسان وقتی کتاب های گوناگون علمی، مذهبی، ریاضی را می خواند ایمانش به وجود خدای دانا و قادر بیشتر می شود.	۳.۰۳	مطلوب	اصول - توحید
۷	تماشای برخی برنامه های تلویزیونی یا سینمایی انسان را به وجود خدای دانا و قدرتمند معتمد می سازد.	۲.۶۲	نسبتاً مطلوب	اصول - توحید
۸	ماهواره ها اعتقادات دینی ما را درباره دین اسلام تضعیف می کنند.	۲.۷۸	نسبتاً مطلوب	اصول - توحید
۹	برخی رسانه ها به اسم اسلام و اصول دین چیز دیگری را می گویند و تحویل می دهند.	۲.۱۲	نسبتاً مطلوب	اصول - توحید
۱۰	گاهی مجلات علمی را که درباره وجود خدا و علت العللی بودن او می نویسند می خوانم.	۱.۹۶	نامطلوب	اصول - توحید
۱۷	تبلیغات و برنامه های تلویزیونی و رادیویی به طور کلی درباره تقویت اصل معاد ضعیف کار می کنند.	۲.۳۵	نسبتاً مطلوب	اصول - معاد
۱۸	برخی رسانه های بین المللی ما را درباره اصل معاد به خواب غفلت فرو می برند.	۲.۴۴	نسبتاً مطلوب	اصول - معاد
۲۲	در ایام تولد یا رحلت حضرت محمد(ص) یا دیگر پیامبران برنامه هایی مربوط به زندگی آنان پخش می شود.	۳.۲۲	مطلوب	اصول - نبوت
۲۳	من فیلم هایی را که مربوط به انبیاء بوده (مریم مقدس، یوسف پیامبر، محمد رسول الله و...) با میل و رغبت دیده ام.	۳.۴۱	مطلوب	اصول - نبوت
۳۰	برای آگاهی بیشتر از زندگی ائمه (علیهم السلام) به کتاب ها و اینترنت مراجعه می کنم.	۱.۹۷	نامطلوب	اصول - امامت

۳۱	اغلب رسانه ها در رساندن اعتقاد انسان به اصل امامت خوب کار کرده اند.	۲.۲۴	نسبتاً مطلوب	اصول - امامت
۳۲	برنامه های تلویزیونی و رادیویی درباره امام زمان(عج) علاقه مرا به ایشان بیشتر کرده است.	۳.۱۸	مطلوب	اصول - امامت
۴۵	تماشای فیلم های مذهبی را دوست دارم.	۳.۰۸	مطلوب	فروع - نماز
۴۶	موقعی که اذان را از رادیو و تلویزیون می شنوم، بهترین زمان برای خواندن نماز می دانم.	۳.۵۰	مطلوب	فروع - نماز
۵۵	برنامه های رادیو و تلویزیون در زمینه امر به معروف و نهی از منکر خیلی ضعیف کار می کنند.	۲.۳۹	نسبتاً مطلوب	فروع - امر و نهی
۵۶	آنچه من از شرایط و فواید امر به معروف و نهی از منکر در جامعه می دانم همه در کتاب ها باقی مانده و اجرا نمی شود.	۲.۴۷	نسبتاً مطلوب	فروع - امر و نهی
۵۷	تماشای فیلم های مربوط به زندگانی ائمه و پیامبران (علیهم السلام) را بر دیگر برنامه ها ترجیح می دهم.	۲.۸۹	نسبتاً مطلوب	فروع - توبه و تبری
۵۹	کتاب های مربوط به زندگانی و احادیث و سخنان ائمه را مطالعه می کنم.	۲.۴۲	نسبتاً مطلوب	فروع - توبه و تبری
۶۰	نهج البلاغه و صحیفه سجادیه و دیگر کتاب های مذهبی را مطالعه می کنم.	۱.۸۰	نامطلوب	فروع - توبه و تبری
۷۵	برخی برنامه های تلویزیونی عاقبت احسان نکردن به پدر و مادر را نشان می دهند.	۲.۴۰	نسبتاً مطلوب	واجب- احسان به والدین
۷۶	وقتی که تلویزیون یا سینما، خانه سالمندان را نشان می دهد من را تحت تأثیر قرار می دهد.	۲.۹۵	نسبتاً مطلوب	واجب- احسان به والدین
۸۳	مطالعه کتاب یا تماشای یک فیلم انسان را با عمل زشت دروغ آگاه می کند.	۲.۹۱	نسبتاً مطلوب	واجبات - دروغ

جدول (شماره ۵): سؤالات مربوط به عامل انجام رفتار دینی، فرائض و مستحبات (۲۷ سؤال)

سؤال	گویه	میانگین	ملاک ارزیابی	حوزه دینی
۱	هر کاری را که با نام خدا شروع کردم آن کار را بهتر انجام دادم.	۳.۶۵	مطلوب	اصول - توحید
۲۴	در عزاداری های حضرت سیدالشهداء و اهل بیت ایشان شرکت می کنم.	۳.۶۸	مطلوب	اصول - امامت
۲۵	برای برآورده شدن حاجاتم به ائمه (علیهم السلام) متوسل می شوم.	۳.۵۶	مطلوب	اصول - امامت
۳۳	من جریان عدل الهی را در زندگی خوش حس می کنم.	۲.۸۳	نسبتاً مطلوب	اصول - عدل
۳۴	وقتی به داشته های خودم و دوستانم فکر می کنم در عدل الهی شک می کنم.	۲.۳۴	نسبتاً مطلوب	اصول - عدل
۳۵	من به این واقعت معتقدم که خدا هر دری را ببندد دری دیگر به رویم می گشاید.	۳.۳۲	مطلوب	اصول - عدل
۳۶	نماز اول وقت را بر کارهای روزمره ترجیح می دهم.	۳.۲۹	مطلوب	فروع - نماز
۴۹	در ایام روزه داری حق الناس را رعایت می کنم.	۳.۳۵	مطلوب	فروع - روزه
۵۲	چون نهمت و دروغ و غیبت از گناهان کبیره ای است که روزه را باطل می کند، در ایام روزه مراعات می کنم.	۳.۳۱	مطلوب	فروع - روزه
۵۳	درباره امر به معروف و نهی از منکر حساس ام.	۲.۶۶	نسبتاً مطلوب	فروع - امر و نهی
۵۴	انسان باید برای امر به معروف و نهی از منکر آماده فداکاری و قبول خطرها باشد.	۳.۰۷	مطلوب	فروع - امر و نهی
۶۱	سفرهای زیارتی را بر سفرهای توریستی ترجیح می دهم.	۳.۱۳	مطلوب	فروع - توبه و تبری
۷۸	با دروغ بهتر به مقاصدم می رسم (نمره گذاری معکوس است).	۳.۱۱	نامطلوب	واجبات - دروغ
۸۰	باور دارم که دروغ کلید در جهنم است.	۳.۳۷	مطلوب	واجبات - دروغ
۸۲	چون دروغ نگفته ام افراد دروغگو را هم نمی پذیرم.	۲.۹۷	نسبتاً مطلوب	واجبات - دروغ
۸۴	فرد خوش اخلاقی هستم.	۳.۱۱	مطلوب	مستحبات
۸۵	مردم را دوست دارم.	۳.۲۴	مطلوب	مستحبات
۸۶	از حق خود دفاع می کنم.	۳.۳۷	مطلوب	واجبات
۸۷	اگر به کسی ظلم شود ناراحت می شوم.	۳.۴۲	مطلوب	واجبات
۸۸	به افراد نیازمند کمک می کنم.	۳.۰۹	مطلوب	واجبات
۸۹	فردی صبور و بردبار هستم.	۲.۸۷	نسبتاً مطلوب	مستحبات
۹۰	نذر کردن و صدقه دادن باعث رفع مشکلات و پیشگیری از خطرهای زندگی می شود.	۳.۵۲	مطلوب	مستحبات
۹۲	انجام امور خود را بر کار دیگران ترجیح می دهم.	۲.۳۰	نسبتاً مطلوب	مستحبات
۹۳	کمک به دیگران را علنی انجام نمی دهم تا ریاکاری نشود.	۲.۷۶	نسبتاً مطلوب	مستحبات
۹۴	کارهای خیر را به گونه ای انجام می دهم که مورد تشویق دیگران باشم.	۲.۴۰	نسبتاً مطلوب	مستحبات
۹۵	نتیجه صدقه دادن را در طول زندگی تجربه کرده ام.	۳.۳۶	مطلوب	مستحبات
۹۶	هر گاه کاری را با نیت خدا پسندانه انجام دادم اثر آن را بر زندگیم حسیدم.	۳.۳۴	مطلوب	مستحبات

در مجموع می توان گفت که وضعیت عامل های خانواده، رسانه ها به مثابه متغیرهای پیش بین (مستقل) و رفتار دینی به منزله متغیر وابسته مطلوب است. همچنین، وضعیت عامل های مدرسه و آشنایان و دوستان نسبتاً مطلوب است.

یافته‌های مربوط به فرضیه‌ها و سؤالات پژوهشی

نتایج این تحقیق نشان داد که همه عوامل خانواده، مدرسه، دوستان، آشنایان و رسانه‌ها بر گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی نقشی مؤثر دارند. میانگین انجام فرایض دینی دانش‌آموزان (۸۴/۶۵) بسیار بیش از سطح متوسط (۵۴) بود که نشان می‌دهد دانش‌آموزان در حد بالایی فرایض دینی‌شان را انجام می‌دهند.

فرض پژوهشی نخست: عامل خانواده در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی نقش دارد.

جدول (شماره ۶): بررسی نقش خانواده در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی

گزینه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین
خانواده	۱۵۵	۴۶/۹۲	۷/۵۲	۰/۶۰۷

جدول (شماره ۷): آزمون «T» یک‌نمونه برای بررسی نقش خانواده در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی

گزینه	Test Value = ۳۶				
	فاصله اطمینان ۹۵٪		اختلاف میانگین ها	سطح معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی
	حد بالا	حد پایین			
عامل خانواده	۱۲/۱۲	۹/۸۳	۱۰/۹۲۹	۰/۰۰۰۱	۱۵۴

نتایج آزمون «T» نشان می‌دهد که میانگین عامل خانواده ۴۶/۹۲ است که از سطح متوسط ۳۶ بیشتر است؛ از این رو، می‌توان گفت عامل خانواده در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی اثر مثبت و معناداری دارد. بنابراین، خانواده می‌تواند نقش مهم و زیربنایی در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی داشته باشد و این گرایش به انجام فرایض دینی را تقویت یا تضعیف کند؛ بنابراین، فرض پژوهشی نخست ($P < ۰/۰۰۰۱$) تأیید می‌شود.

فرض پژوهشی دوم: عامل مدرسه در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی نقش دارد.

جدول (شماره ۸): بررسی نقش مدرسه در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی

گزینه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین
مدرسه	۱۵۹	۳۲/۴۴	۶/۲۰۷	۰/۴۹۲

جدول (شماره ۹): آزمون «T» یک‌نمونه برای بررسی نقش مدرسه در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی

گزینه	Test Value = 28				
	فاصله اطمینان ۹۵٪		اختلاف میانگین ها	سطح معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی
	حد بالا	حد پایین			
عامل مدرسه	۵/۴۱	۳/۴۷	۴/۴۴	۰/۰۰۰۱	۱۵۸

نتایج آزمون «T» نشان می‌دهد که میانگین عامل مدرسه ۳۲/۴۴ است که از سطح متوسط ۲۸ بیشتر است؛ از این رو، می‌توان گفت عامل مدرسه در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی تأثیر مثبت و معناداری دارد. بنابراین مدرسه و عوامل مدرسه‌ای و بخصوص معلمان و مدیران می‌توانند در تقویت یا تضعیف این گرایش نقش کلیدی ایفا کنند. از آنجاکه دانش‌آموزان زمان فراوانی از دوران

زندگی خود را در مدرسه می‌گذرانند، اهمیت این عامل پس از عامل خانواده می‌تواند بسیار مهم باشد. پس فرض پژوهشی دوم ($P < ۰/۰۰۰۱$) تأیید می‌شود.

فرض پژوهشی سوم: عامل دوستان و آشنایان در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی نقش دارد.

جدول (شماره ۱۰): بررسی نقش دوستان و آشنایان در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی

گزینه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین
دوستان و آشنایان	۱۶۳	۴۸/۶۶	۶/۹۹	۰/۵۴۸

جدول (شماره ۱۱): آزمون «T» یک‌نمونه برای بررسی نقش دوستان در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی

گزینه	Test Value = 38				
	فاصله اطمینان ۹۵٪		اختلاف میانگین ها	سطح معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی
	حد بالا	حد پایین			
عامل دوستان و آشنایان	۱۱/۷۴	۹/۵۸	۱۰/۶۶	۰/۰۰۰۱	۱۶۲

نتایج آزمون «T» نشان داد که میانگین عامل آشنایان و دوستان ۴۸/۶۶ است که از سطح متوسط ۳۸ بیشتر است؛ از این رو، می‌توان گفت عامل آشنایان و دوستان در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی تأثیر مثبت و معناداری دارد. چون در نوجوانی و جوانی افراد انگیزه پذیرش از طرف دوستان را دارند، به رفتار یا عملی دست می‌زنند که گروه دوستان آن را تأیید کنند و این احساس پذیرش یا طردشدگی که بر میزان عزت نفس افراد مؤثر است، باعث می‌شود گروه دوستان نقش اثرگذاری بر گرایش دانش‌آموزان دبیرستانی داشته باشد. پس فرض پژوهشی سوم ($P < ۰/۰۰۰۱$) تأیید می‌شود.

فرض پژوهشی چهارم: عامل رسانه در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی نقش دارد.

جدول (شماره ۱۲): بررسی نقش رسانه در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی

گزینه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین
رسانه	۱۶۶	۵۷/۹۲	۸/۳۱	۰/۶۴۵

جدول (شماره ۱۳): آزمون «T» یک‌نمونه برای بررسی نقش رسانه در گرایش دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی

گزینه	Test Value = 44				
	فاصله اطمینان ۹۵٪		اختلاف میانگین ها	سطح معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی
	حد بالا	حد پایین			
عامل رسانه	۱۵/۲۰	۱۲/۶۵	۱۳/۹۲	۰/۰۰۰۱	۱۶۵

نتایج آزمون «T» نشان داد که میانگین عامل رسانه ۵۷/۹۲ است که از سطح متوسط ۴۴ بیشتر است؛ از این رو، می‌توان گفت عامل رسانه بر گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی تأثیر مثبت و معناداری دارد؛ زیرا دانش‌آموزان زمان فراوانی را برای استفاده از رسانه‌ها (تلویزیون، اینترنت، ماهواره و موبایل و...) صرف می‌کنند. این عامل در گرایش آنان به انجام فرایض دینی نقش دارد. پس فرض پژوهشی چهارم ($P < ۰/۰۰۰۱$) تأیید می‌شود.

فرض پژوهشی پنجم: تا چه میزان دانش‌آموزان دختر بر انجام فرایض دینی (رفتار دینی) پایبندند؟

سؤال پژوهشی هفتم: چگونه می‌توان با رعایت ملاحظات محتوایی و روان‌سنجی، شمار سؤالات پرسشنامه را کاهش داد؟

از آنجاکه محققان علوم رفتاری همیشه درصدد افزایش پایایی و درعین حال کاهش سؤالات پرسشنامه‌ها هستند، محققان در پژوهش حاضر نیز در پی تلاش برای کم کردن شمار سؤالات پرسشنامه و پرداختن به تمهیداتی برای بالا بردن و کاربردی‌تر کردن نتایج پرسشنامه، تعداد صد سؤال پرسشنامه را به شصت سؤال تقلیل دادند. همان‌طور که در جدول نوزده مشخص است، پایایی عامل پرسش‌های این عامل از هجده به یازده سؤال تقلیل یافت. پایایی عامل مدرسه در پرسشنامه صدسؤالی ۰/۵۴۹ و در پرسشنامه شصت سؤالی ۰/۸۰۵ است. شمار پرسش‌های این عامل از چهارده به هشت پرسش تقلیل یافت. پایایی عامل آشنایان و دوستان در پرسشنامه صدسؤالی ۰/۵۰۵ و در پرسشنامه شصت سؤالی ۰/۶۵۹ است. شمار پرسش‌های این عامل از نوزده به یازده سؤال تقلیل یافت. پایایی عامل رسانه‌ها در پرسشنامه صدسؤالی ۰/۶۷۲ و در پرسشنامه شصت سؤالی ۰/۶۹۵ می‌باشد. شمار پرسش‌های این عامل از ۲۲ به ده سؤال تقلیل یافت. پایایی عامل رفتار دینی (انجام فرایض دینی) در پرسشنامه صدسؤالی ۰/۸۰۵ و در پرسشنامه شصت سؤالی ۰/۸۴۲ است. شمار پرسش‌های این عامل از ۲۷ به بیست سؤال تقلیل یافت. پایایی کل پرسشنامه صدسؤالی ۰/۸۵۹ بود که به ۰/۸۸۶ در پرسشنامه شصت سؤالی افزایش یافت. با استناد به نظر بزرگ، گال و گال، آزمون‌هایی که پایایی آنان ۰/۸ یا بیشتر است به اندازه کافی برای اهداف بیشتر تحقیقات پایا هستند، می‌توان نتیجه گرفت که هر دو فرم صدسؤالی و شصت سؤالی برای انجام تحقیقات آتی از اعتمادپذیری بالایی برخوردارند.

جدول (شماره ۱۹): جدول مشخصات سؤالات و پایایی پرسشنامه در دو فرم صد سؤالی و شصت سؤالی

عامل	سؤالات در پرسشنامه صدسؤالی	پایایی (آ)	سؤالات در پرسشنامه شصت سؤالی	پایایی (فا)
خانواده	۲-۳-۱۱-۱۲-۱۹-۳۷-۳۸-۴۷-۶۲-۶۴-۶۵	۰/۵۷	۲-۳-۱۱-۱۲-۱۹-۳۸-۴۷-۶۲-۶۴-۶۵	۰/۵۶۸
مدرسه	۴-۱۳-۲۰-۲۱-۲۶-۲۷-۳۹-۴۰-۴۱-۶۹	۰/۴۹۲	۴-۱۳-۲۰-۲۱-۲۶-۲۷-۳۹-۴۰-۴۱-۶۹	۰/۵۴۹
آشنایان و دوستان	۶-۱۴-۱۶-۲۹-۳۲-۳۳-۴۳-۴۴-۴۸-۵۰-۵۱	۰/۵۰۵	۶-۱۴-۱۶-۲۹-۳۲-۳۳-۴۳-۴۴-۴۸-۵۰-۵۱	۰/۶۵۹
رسانه‌ها	۵-۷-۸-۹-۱۰-۱۷-۱۸-۲۲-۲۳-۳۰-۳۱-۳۲	۰/۶۷۲	۵-۷-۸-۹-۱۰-۱۷-۱۸-۲۲-۲۳-۳۰-۳۱-۳۲	۰/۶۹۵
رفتار دینی	۱-۲۴-۲۵-۳۳-۳۴-۳۵-۳۶-۳۷-۴۹-۵۳-۵۴	۰/۸۰۵	۱-۲۴-۲۵-۳۳-۳۴-۳۵-۳۶-۳۷-۴۹-۵۳-۵۴	۰/۸۴۲
کل	۶۱-۶۲-۶۳-۶۴-۶۵-۶۶-۶۷-۶۸-۶۹-۷۰-۷۱-۷۲-۷۳-۷۴-۷۵-۷۶-۷۷-۷۸-۷۹-۸۰-۸۱-۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۶-۸۷-۸۸-۸۹-۹۰	۰/۸۵۹	۶۱-۶۲-۶۳-۶۴-۶۵-۶۶-۶۷-۶۸-۶۹-۷۰-۷۱-۷۲-۷۳-۷۴-۷۵-۷۶-۷۷-۷۸-۷۹-۸۰-۸۱-۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۶-۸۷-۸۸-۸۹-۹۰	۰/۸۸۶

جدول (شماره ۱۴): بررسی میزان پایبندی دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی (رفتار دینی)

گزینه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین
رفتار دینی	۱۴۸	۸۴/۶۵	۱۱/۳۲	۰/۹۳

جدول (شماره ۱۵): آزمون «T» یک‌نمونه برای بررسی میزان پایبندی دانش‌آموزان به انجام فرایض دینی (رفتار دینی)

فاصله اطمینان ۹۵٪	Test Value=54			
	حد پایین	اختلاف میانگین‌ها	سطح معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی
۳۲/۴۹	۲۸/۸۱	۳۰/۶۵	۰/۰۰۰۱	۱۴۷
				عامل رفتار دینی

نتایج آزمون «T» نشان داد که میانگین انجام فرایض دینی و رفتار دینی ۸۴/۶۵ است که از سطح متوسط ۵۴ بیشتر است. بنابراین فرض پژوهشی پنجم ($P < ۰/۰۰۰۱$) تأیید می‌شود؛ یعنی دانش‌آموزان دختر در حد بالایی به انجام رفتار دینی پایبندند.

سؤال پژوهشی ششم: هریک از عوامل خانواده، مدرسه، دوستان و آشنایان و رسانه‌ها تا چه میزان می‌توانند رفتار دینی را پیش‌بینی کنند؟

برای بررسی سؤال پژوهشی ششم، چهار عامل خانواده، مدرسه، دوستان و آشنایان، و رسانه‌ها در جایگاه متغیرهای مستقل (پیش‌بین) و متغیر رفتار دینی در مقام متغیر وابسته (ملاک) کانون توجه قرار گرفت. برای آزمون این فرض از روش «رگرسیون چندگانه» گام به گام استفاده شد. نتایج «رگرسیون چندگانه» نشان داد دو متغیر مستقل رسانه و خانواده می‌توانند رفتار دینی را پیش‌بینی کنند، اما دو متغیر مدرسه و دوستان و آشنایان در مدل رگرسیونی معنادار نشده‌اند. مقدار هم‌بستگی دو متغیر مستقل (رسانه و خانواده) با متغیر وابسته رفتار دینی ۰/۵۶۲ است. بنابراین، این دو متغیر می‌توانند ۳۱/۶ درصد واریانس رفتار دینی را تبیین کنند (جدول ۱۶). نتایج مدل تحلیل «رگرسیون» نشان داد که «رگرسیون» از نظر آماری معنادار است. ضریب استاندارد عامل رسانه ۰/۳۴۲ و عامل خانواده ۰/۲۹۶ است.

جدول (شماره ۱۶): خلاصه مدل «رگرسیون چندگانه»

مدل	ضریب هم‌بستگی	مجذور ضریب هم‌بستگی	ضریب تعیین تعدیل‌شده	خطای معیار برآورد
۱	۰/۵۰۴	۰/۲۵۴	۰/۲۴۶	۹/۱۹
۲	۰/۵۶۲	۰/۳۱۶	۰/۳۰	۸/۸۵

جدول (شماره ۱۷): مدل تحلیل «رگرسیون» (ANOVA)

مدل	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
رگرسیون	۳۲۲۱/۸۷	۲	۱۶۱۰/۹۳	۲۰/۵۴۶	۰/۰۰۰۱
باقیمانده	۶۹۷۸/۰۴	۸۹	۷۸/۴		
کل	۱۰۱۹۹/۹۱	۹۱			

جدول (شماره ۱۸): ضرایب مدل «رگرسیون»

مدل	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده		سطح معناداری
	B	انحراف معیار	Beta	«تی»	
۱ ثابت	۴۸/۹۷	۶/۶۸		۷/۳۳	۰/۰۰۰۱
رسانه	۰/۶۳۱	۰/۱۱۴	۰/۵۰۴	۵/۵۴	۰/۰۰۰۱
ثابت ۲	۴۱/۳۵	۶/۹۷		۵/۹۲	۰/۰۰۰۱
رسانه	۰/۴۲۸	۰/۱۳۱	۰/۳۴۲	۳/۲۶	۰/۰۰۲
خانواده	۰/۴۱۴	۰/۱۴۷	۰/۲۹۶	۲/۸۲	۰/۰۰۶

بحث و نتیجه‌گیری

فرض پژوهشی اول مبنی بر نقش مؤثر خانواده در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی تأیید گردید که با یافته‌های براتی (۱۳۷۵)، امراللهی (۱۳۷۹) و آقایی میبدی (۱۳۸۶) همسوست.

فرض پژوهشی دوم مبنی بر نقش مؤثر مدرسه در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی تأیید گردید که با یافته‌های براتی (۱۳۷۵)، سعیدی (۱۳۸۰)، آقایی میبدی (۱۳۸۶)، کویوبک (۱۹۸۴)، پارک (۲۰۰۱)، جی نس (۲۰۰۳)، مارگاریتا مونی (۲۰۱۰) و کلر (۲۰۰۱) و چارز لاین (۲۰۰۵) همسوست.

فرض پژوهشی سوم مبنی بر نقش مؤثر دوستان و آشنایان در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی تأیید شد که با یافته‌های براتی (۱۳۷۵) و آقایی میبدی (۱۳۸۶) همسو و همخوان است.

فرض پژوهشی چهارم مبنی بر نقش مؤثر رسانه‌ها در گرایش دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی تأیید گردید که با یافته‌های براتی (۱۳۷۵)، آقایی میبدی (۱۳۸۶) و باقری زنانی و لائسی (۱۳۸۸) همخوانی دارد.

سؤال پژوهشی پنجم مبنی بر اینکه تا چه میزان دانش‌آموزان دختر به انجام فرایض دینی (رفتار دینی) پایبند هستند؟ نیز نشان داد که میانگین انجام فرایض دینی دانش‌آموزان دختر بسیار بیش از سطح متوسط است (۸۴/۶۵)، یعنی دانش‌آموزان دختر به میزان فراوانی فرایض دینی (رفتار دینی‌شان) را انجام می‌دهند.

نتایج تحلیل «رگرسیون چندگانه» برای سؤال پژوهشی ششم مبنی بر اینکه هر یک از عوامل خانواده، مدرسه، دوستان و آشنایان و رسانه‌ها تا چه میزان می‌توانند رفتار دینی را پیش‌بینی کنند؟ نشان داد که دو متغیر مستقل رسانه و خانواده می‌توانند رفتار دینی را پیش‌بینی کنند. مقدار هم‌بستگی چندگانه دو متغیر مستقل (رسانه و خانواده) با متغیر وابسته رفتار دینی ۰/۵۶۲ می‌باشد؛ از این رو، این دو متغیر می‌توانند ۳۱/۶ درصد واریانس رفتار دینی را تبیین کنند.

گفتنی است، تحقیقات فراوانی نیز صورت گرفته است که تأثیر مذهب و انجام فرایض دینی را بر جنبه‌های مختلف زندگی خانوادگی، تحصیلی و اجتماعی و روانی انسان‌ها مثبت ارزیابی کرده و همگی نشان داده‌اند که میان متغیرهای «مذهب، عبادت و انجام فرایض دینی» و «خانواده، مدرسه، دوستان و آشنایان و رسانه‌ها» رابطه‌ای دوسویه برقرار است. این یافته محققان با یافته‌های مارکیدز (۱۹۸۳)، کویوبک (۱۹۸۴)، پولوما و پنولتون (۱۹۹۱)، کوهرنیک (۱۹۹۵)، لوین و تایلور (۱۹۹۷)، استوارد و جو (۱۹۹۸)، پارک (۲۰۰۱)، کلر (۲۰۰۱)، چارز لاین (۲۰۰۵) و مارگاریتا مونی (۲۰۱۰) همخوانی دارد.

پیوست

جدول شماره ۲۰- جدول مشخصات برخی موضوعات مورد بررسی و منابع استفاده شده برای ساخت پرسشنامه

موضوع	منابع	
اصول دین	اعتقاد ما، ناصر مکارم شیرازی (۱۳۸۷).	
فروع دین	بررسی راهکارهای ایجاد گرایش به نماز در میان دانش‌آموزان مدارس راهنمایی شهرستان‌های خرم آباد و دورود، اشرف بهرامی (۱۳۷۹)؛ نماز شناسی، حسن راشدی (۱۳۸۰)؛ جایگاه نماز در ادیان الهی، محمدجواد غمخوار یزدی (۱۳۷۹).	
	اهمیت پزشکی روزه در سلامت انسان، حبیب‌الله جعفری (۱۳۷۹)؛ / صفای باطن در پرتو رمضان، سیدمحمد شفیعی (۱۳۸۳).	
امر به معروف و نهی از منکر تولی و تبری	مبانی تربیت و اخلاق اسلامی، علی فایضی و محسن آشتیانی (۱۳۷۵)؛ حکمت عبادات، عبدالله جوادی آملی (۱۳۸۱)؛ راه ما: در اصول، فروع و اخلاق اسلامی، علی مشکینی [بی تا]	
	اتفاق و صدقه	اتفاق و صدقه در اسلام، زین‌العابدین احمدی و حسنعلی احمدی (۱۳۷۸)؛ راه ما: در اصول، فروع و اخلاق اسلامی، علی مشکینی [بی تا]
واجبات و مستحبات	توکل	مبانی تربیت و اخلاق اسلامی، علی فایضی و محسن آشتیانی (۱۳۷۵).
	حجاب	مسئله حجاب، مرتضی مطهری (۱۳۵۳)؛ بررسی عوامل مؤثر بر نگرش دانشجویان دختر مراکز آموزش عالی یزد نسبت به پوشش چادر، پوران انتظار حجت و محمدحسین باقایی مقدم (۱۳۸۱)؛ تاریخچه حجاب، سکینه آواره و طیبه امینی (۱۳۷۹).
ریا، غیبت و تهمت	مبانی تربیت و اخلاق اسلامی، علی فایضی و محسن آشتیانی (۱۳۷۵). راه ما: در اصول، فروع و اخلاق اسلامی، علی مشکینی [بی تا]	
	دروغ	بررسی پاره‌ای از دلایل دروغ‌گویی کودکان و نوجوانان، علی بمان تقی‌زاده هدش (۱۳۷۹).

منابع

- آقایی میدی، فهیمه (۱۳۸۶)، *بررسی عوامل مؤثر در رشد و تثبیت باورهای دینی دانش آموزان سال سوم دوره متوسطه شهرستان اردکان*، یزد، سازمان مدیریت و پژوهش استان یزد.
- امراللهی، فاطمه (۱۳۷۹)، *نقش والدین در تربیت مذهبی فرزندان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.
- باقری رنای، نیلوفر و قنبر لائی، «بررسی نقش تلویزیون در ایجاد و تقویت گرایش‌های دینی دانشجویان» (بهار ۱۳۸۸)، *مدیریت در دانشگاه اسلامی*، ش ۴۱، ص ۸۱-۶۵.
- براتی، حمید (۱۳۷۵)، *عوامل مؤثر بر تربیت دینی فرزندان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، علوم تربیتی، تهران، دانشگاه تهران.
- بشلیده، کیومرث، و دیگران، «بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه‌ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه استان خوزستان به نماز» (پاییز و زمستان ۱۳۸۲)، *علوم تربیتی و روانشناسی*، ش ۳ و ۴، ص ۹۰-۶۳.
- سعیدی، محسن (۱۳۸۰)، *بررسی نقش مدرسه در تربیت مذهبی دانش‌آموزان دوره راهنمایی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.
- سواری، کریم، و دیگران، «بررسی دیدگاه‌های فلسفی- عقیدتی دانش‌آموزان پسر پایه سوم مقطع متوسطه شهر اهواز در مورد نماز» (بهار و تابستان ۱۳۸۰)، *علوم تربیتی و روانشناسی*، ش ۱ و ۲، ص ۱۰۱-۱۰۰.
- گال، مردیت، و دیگران (۱۳۸۹)، *روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی*، ترجمه احمدرضا نصر و دیگران، تهران، سمت و دانشگاه شهید بهشتی.
- مایر، فردریک (۱۳۷۴)، *تاریخ اندیشه‌های تربیتی*، ترجمه علی اصغر فیاض، تهران، سمت.
- مشایخی‌راد، شهاب‌الدین، «دین و تربیت» (تابستان ۱۳۷۸)، *حوزه و دانشگاه*، سال پنجم، ش ۱۹، ص ۹۱-۷۷.
- موسسه فرهنگی قدر ولایت (۱۳۸۷)، *سی سفارش و توصیه اساسی در خودسازی و حفظ نظام اسلامی از حضرت امام خمینی*، تهران، موسسه فرهنگی قدر ولایت.
- نازکبار، حسین، و دیگران، «نقش دین‌داری در ممانعت از بزهکاری در جوانان شهر تهران» (پاییز ۱۳۸۵)، *رفاه اجتماعی*، سال پنجم، ش ۲۲، ص ۲۳۳-۲۵۷.
- Jeynes, H, (2003), "The Effect of Religious Commitment on the Academic Achievement of urban and other Children", *Education and Urban Society*, N. 36, p. 44- 62.
- Line, L, (2005), *The relationship between personal religiosity and academic performance among LDS college students at Brigham Young University*, Purdue University, MA Dissertation .
- Park, Hae-Seong, (2001), Religiousness as a Predictor of Academic Performance among High-school Students, *Journal of Research on Christian Education*, N.2, p. 361-378.
- Mooney, M, (2010) , "Religion, college grades, and satisfaction among students at elite colleges and universities", *Sociology of Religion*, N. 71, P. 197-215.
- Schubmehl, J, Cubbellotti, S, Vanornum, W, (2009) , "The impact of spirituality and campus ministry on academic accomplishment", *Adolescence*, N. 44, p. 174.499- 502.
- Steward, R, Joe, H, (1998), *Does spirituality influence academic achievement and psychological adjustment of African-American urban adolescence*, Michigan state university, MA thesis.

